

Пастушенко С. В. – кандидат юридичних наук, провідний фахівець інституту післядипломної освіти Національної академії внутрішніх справ

ТІНЬОВА ЕКОНОМІКА ТА ЕКОНОМІЧНА ЗЛОЧИННІСТЬ

Україна не єдина країна у світі, що має нерозв'язані проблеми наявності тіньових капіталів і доходів. Тінізація економіки у світі збільшується щорічно збільшується в світових масштабах. Водночас за висновками експертів, Україна належить до країн із найбільш тінізованою економікою, що є однією з найбільших перешкод розвитку конкурентоспроможності країни та зростання соціальних стандартів життя населення. Вона є відображенням активної криміналізації економічних процесів, високої корумпованості органів державної влади і низької правової та податкової культури юридичних та фізичних осіб.

Сама теорія тіньової економіки та її структури вже має певну власну історію розвитку, оскільки пододала етапи від виділення простих, одномірних структур до виникнення та розвитку складних, гетерогенних утворень, побудованих на багатомірних основах.

Важливе значення для управління процесом детінізації економічних відносин у системі економічної безпеки має поділ проявів цього явища на особливі сфери залежно від рівня їх небезпеки.

Потужність певної сфери тіньового управління (з точки зору тіньового потенціалу його об'єктивного фактора) передусім пов'язана з рівнем тіньового усупільнення виробництва в цій сфері – перетворенням економічного процесу, розпорошеного на окремі відокремлені ланки та єдиний тіньовий інтегрований економічний процес.

У сфері тіньової складової неформальної економіки застосовують індивідуальну працю – за характером споживання знарядь праці, та сімейну - за організацією праці. Організаційно-управлінська діяльність у зазначеній сфері переважно злита з самим процесом праці. Вона не потребує спеціальної професійної освіти, адже організаційні професійні навички можна набути

безпосередньо у процесі праці. Попри значну поширеність неформального сектору в деяких країнах, зокрема і в Україні, тіньова «потужність» цієї сфери, обсяги її тінізації все одно поступаються сфері офіційно-публічної економіки [2, с. 47].

Складнішою за суб'єктивно-об'єктивними характеристиками економічного розвитку є сфера традиційних кримінальних промислів. Так, за рівнем організації та характером застосування знарядь праці виробництво має індивідуальний чи обмежено колективний характер. Організаційно-управлінська функція може бути відокремлена від самого процесу праці. Водночас зазвичай не існує потреби застосування спеціальних наукових знань щодо організації процесу управління у формі професійної освіти, підготовки та діяльності професійних управлінців-менеджерів.

Поширення тіньової економіки негативно позначається на дієвості механізмів та інструментів глобального управління, управління національними економіками. Основними сучасними проблемами тінізації економічних відносин у глобальному вимірі визнано тіньову зайнятість та тіньові фінансові потоки [3, с. 5].

До основних інструментів тінізації фінансових потоків належать мінімізація податкових зобов'язань, ухилення від оподаткування, виведення коштів за межі України, легалізація доходів, отриманих злочинним шляхом, а також порушення бюджетних видатків.

Найістотнішими чинниками тінізації національної економіки є: неефективне державне регулювання економіки - відсутність довіри бізнесу до держави та держави до бізнесу; висока бюрократизація; недосконале інституційне та законодавче забезпечення; неефективне адміністрування податків; проблеми ринку праці, пов'язані з низькими економічними стимулами до офіційного працевлаштування працівників та зростанням рівня безробіття; недосконале грошово-кредитне регулювання; недосконалість бюджетної системи і низька якість контролю за використанням бюджетних коштів; недосконалість судової та правоохоронної системи; рівень загальної злочинності.

З огляду на це, можна виокремити три структурних елементи тіньової економіки: неформальну, приховану і підпільну (кримінальну). Неформальна економіка – це сегмент тіньової економіки, що виявляється в дозволеній, але формально

не зареєстрованій (не включеній до статистичної звітності) економічній діяльності. Ця частина тіньової економіки в Україні відіграє роль амортизатора, оскільки створює робочі місця та виробляє товари, які доступні для споживання найбільш бідніми верствами населення. Це той позитив, який у нестабільних політичних, економічних і соціальних умовах відкриває можливість для виживання найбільш бідними верствами населення. Прихована економіка – це легальна економічна діяльність, яку частково або цілком не фіксують в статистичній звітності (ухиляння від сплати податків шляхом приховування доходів). Тому, на нашу думку, детінізація економіки стосується лише неформальної та прихованої частин тіньової економіки, оскільки вона передбачає створення такого інституційного середовища, в якому були б гарантовані права та визначені права власності, а тіньова економіка була б неефективною. З цією метою потрібно застосовувати методи заохочувального, а не репресивного характеру [1, с. 82].

Високий рівень організації вчинення злочинів є небезпечним чинником, який характеризує сучасну економічну злочинність. Чітка організація, стійкі зв'язки членів угруповання – це саме ті елементи, які дають змогу вчиняти економічні злочини, створюючи складні та заплутані схеми. Тому організована злочинність представляє найбільший інтерес під час розроблення методик запобігання економічній злочинності [4, с. 68–69].

Тіньова економіка, яка має об'єктивний характер, існує в будь-яких країнах світу. Якщо у високорозвинених країнах поведінку суб'єкта тіньової економічної діяльності пояснюють девіацією від норми, то в трансформаційних економіках також застосовують поняття девіації в межах норми. Причиною останньої є «прогалини» в чинному законодавстві, що надають можливість виходити в тінь, не порушуючи законів (наприклад рейдерство).

Таким чином, основною метою детінізації економіки України є створення необхідних умов для поліпшення інвестиційного клімату, зниження податкового та регулятивного тиску на підприємницьку діяльність, захист прав власності та трудових відносин. Вказані реформи також дадуть поштовх щодо забезпечення економічного розвитку, який є неможливим за умов високих показників тіньової економіки.

Список використаних джерел

1. Засанська О. В. Теоретичні основи боротьби з тіньовою економікою / О. В. Засанська // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 5. – С. 76–84.
2. Предборський В. Тінізаційний потенціал глобальних відносин наднаціонального рівня та стратегія його обмеження / В. Предборський // Підприємництво, господарство і право. – 2014. – № 5. – С. 46–47.
3. Прилипко Ю. І. Модифікації фінансового методу оцінки тіньової економіки / Ю. І. Прилипко // Статистика України. – 2009. – № 1. – С. 4–9.
4. Тіньова економіка в Україні: масштаби та напрями подолання : аналіт. доп. / Т. А. Тишук, Ю. М. Харазішвілі, О. В. Іванов ; за заг. ред. Я. А. Жаліла. – Київ : НІСД, 2016. – 96 с.

Поліщук Г. С. – кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ

ПРОБЛЕМИ ПРОТИДІЇ НЕЛЕГАЛЬНОМУ ЗАВОЛОДІННЮ ПРИРОДНИМИ РЕСУРСАМИ

Однією зі складових тіньової економіки, що становлять потенційну загрозу не лише для економічної системи країни, а й для навколишнього природного середовища, є нелегальне видобування природних ресурсів. Така діяльність нерідко набуває злочинних форм.

Загальновідомо, що кримінально-правовий вплив здатний суттєво впливати на охорону довкілля та раціональне використання природних ресурсів. Причому цей вплив може бути як позитивним, так і негативним. Обґрунтоване законодавче регулювання застосування заходів кримінально-правового впливу й ефективна правозастосовна діяльність здатні підвищити рівень дотримання та виконання кримінально-правових норм. Недостатньо продуманий і помилковий підхід законодавчих або правозастосовних органів у цій сфері, навпаки, здатний блокувати або помітно знизити потенціал